

Петта Международна Научна Конференция
**СОВРЕМЕНИТЕ МЕНАДЖЕРСКИ ПРЕДИЗВИЦИ И
ОРГАНИЗАЦИСКИТЕ НАУКИ**

Fifth International Scientific Conference **CONTEMPORARY
MANAGEMENT CHALLENGES AND THE
ORGANIZATIONAL CHALLENGES**

Предметен фокус

ИНОВАЦИИТЕ И ОРГАНИЗАЦИСКИОТ РАЗВОЈ

Subject focus

INNOVATION AND ORGANIZATIONAL DEVELOPMENT

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ/ CONFERENCE PROCEEDINGS

ИСБН/ISBN 978-608-4729-08-2

Издавач/ Publisher

БАС Институт за менаџмент, Битола/ BAS Institute of management, Bitola За издавачот/

For the publisher

Проф. д-р Цветко Смилевски / Prof. Cvetko Smilevski, Ph.D.

Претседател на програмскиот одбор / Chairman of the program committee

Техничка и компјутерска обработка/ Technical preparation

Пред. м-р Иван Ѓорѓиевски/ Lecturer Ivan Gjorgjevski, M.Sc.

Проф. д-р Лидија Стефановска / Prof. Lidija Stefanovska, Ph.D.

Корица/ Cover design

Пред. м-р Иван Ѓорѓиевски / Lecturer Ivan Gjorgjevski, M.Sc.

Електронско издание

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

001.895(062)

005.332.3(062)

МЕЃУНАРОДНА научна конференција (5 ; 2018)

Петта меѓународна научна конференција "Современите менаџерски предизвици и организациските науки" со предметен фокус "Иновациите и организацискиот развој": зборник на трудови. - Битола: БАС Институт за менаџмент, 2019. - 472 стр.; 25 см

На стр. 3: Conference abstract of the fourth international Science conference

"Contemporary management challenges and the organizational sciences" subject

focus "Innovation and organizational deveiopment": conference abstracts. - Текст на

мак. и англ. јазик. - Фусноти кон текстот. - Библиографија кон трудовите

ISBN 978-608-4729-08-2

**а) Иновации - Собири б) Организационски развој - Собири COBISS.MK-ID
110253322**

Билјана Нацковска - Вељковиќ, МЕНАЦИРАЊЕТО НА СЛУЧАЈ - НОВ МЕТОД НА РАБОТА ВО СОЦИЈАЛНАТА	
Марио Вељковиќ, ВАШТИТАВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА.....	410
Biljana Nackovska - Veljkovikj, CASE MANAGEMENT APPROACH, NEW METHOD IN IMPLEMENTATION OF SOCIAL	
Mario Veljkovikj, CAREPROCESSES IN REPUBUC OF MACEDONIA.....	411
Enea Stavre, THE CHALLENGES OF TOURISM INFRASTRUCTURE IN ALBANIA	416
Romina Radonshiqi,	
Мирјана Стојческа (орѓиоска, ПРЕТПРИЕМНИЧКОТО ОБРАЗОВАНИЕ КАКО СТРАТЕГИЈА ЗА ЕКОНОМСКИ	
Мимоза Серафимова, РАЗВОЈ.....	424
Евгенија Ѓорѓиоска, ENTREPRENEURIAL EDUCATION AS STRATEGY FOR ECONOMIC DEVELOPMENT....	425
Mirjana Stojceska Gjorgjioska,	
Mimoza Serafimova,	
Evgenija Gjorgjioska,	
Моника Марковска, ТЕОРЕТСКИ ОСВРТ НА ВЛИЈАНИЕТО НА ПАЗАРОТ И КОНКУРЕНЦИЈАТА ВРЗ	
Божидар Миленкоски, РАЗВОЈОТ НА СИСТЕМОТ НА ЈАВНИ УСЛУГИ	435
Бранко Димески, THEORETICAL REVIEW OF THE IMPACT ON THE MARKET AND COMPETITION ON THE	
Monika Martovska, DEVELOPMENT OF THE PUBLIC SERVICE SYSTEM	436
Bozidar Milenkovski,	
Branko Dimeski,	
Лидија Стефановска, ПРЕДНОСТИ И ЗАКАНИ НА ВЕРТИКАЛНАТА ИНТЕГРАЦИЈА	
.....	
443	
Горан Василевски, BENEFITS AND THREATS OF VERTICALINTEGRATION	444
Lidija Stefanovska,	
Goran Vasilevski,	
Зоран Б. Јовески КОНЦЕПТ НА МЕНАЦИРАЊЕ СО РЕСУРСИТЕ НА ЗДРАВСТВЕНОТО ВОСПИТУВАЊЕ	
Zoran B. Jovevski НАСЕЛЕНИЕТО НА РЕГИОНАЛНО НИВО	449
CONCEPT OF MANAGING WITH THE RESOURCES OF THE HEALTH EDUCATION OF THE	
POPULATION ON REGIONAL LEVEL	450
Serpil Agcakaya GENDER SENSITIVE BUDGETING AND ITS APPLICABILITY IN TURKEY, MASTER'S Gökhan Tefrik	
Sarişik j^ESIS	454
Olja Arsenijević, PREDUZETNIČKI KAPITAL KAO POKRETAČ EKONOMSKOG RASTA	460
Maja Dimić, ENTERPRISE CAPITAL AS THE INITIATOR OF ECONOMIC GROWTH	461
Nikolaj Ivannikov	
Olja Arsenijević,	
Maja Dimic,	
Nikolaj Ivannikov	

ENTREPRENEURIAL EDUCATION AS STRATEGY FOR ECONOMIC DEVELOPMENT

Mirjana Stojceska Gjorgjioska, Ph.D.

Business Academy Smilevski, mirjanastojceska@gmail.com

Prof. Mimoza Serafimova, Ph.D.

University "Goce Delchev" Stip, mimozaserafimova@yahoo.com

Evgenija Gjorgjioska, Master's Student

Business Communication and Translation in English gjorgjioska.evgenija@gmail.com

ABSTRACT

An important feature of the competitive economy is people's ability to constantly explore and take advantage of the opportunities for profitable new activities on the local and world markets. Encouraging and liberating people's entrepreneurial energies is an essential key to achieving greater economic prosperity in the country and continuing the recovery of its economy over time.

Skills and knowledge, developed through training and education, are one of the few areas in which a country can create a competitive advantage. The importance of entrepreneurial education comes from the importance of the entrepreneur throughout the whole economic system.

Nurturing the entrepreneurial spirit and enabling a positive environment that supports entrepreneurship, becomes the primary responsibility of the overall education system. Recent research findings by the European Commission suggest that people who have undergone entrepreneurial programs and activities, show stronger entrepreneurial attitudes and intentions, are get job quicker after completing their studies, may be more innovative, even as employees in an enterprise, and they found more own companies.

The key role of entrepreneurial learning is the acquisition of competencies needed for the 21st century. Teachers and educators, who possess specific knowledge and skills for implementing entrepreneurial learning, have an important role to play, and they need to apply innovative methods that will encourage the development of entrepreneurial spirit among young people.

Starting from this aspect, the Republic of Macedonia should integrate creativity, innovation and entrepreneurship in the education system. The aim of the paper is to analyze the concepts of economic development, its connection with entrepreneurship, entrepreneurial education as an important aspect of development, as well as the strategies for its realization and implementation in the existing economy.

Keywords: entrepreneurship; entrepreneurial education, strategies, economic development

ПРЕТПРИЕМНИЧКОТО ОБРАЗОВАНИЕ КАКО СТРАТЕГИЈА ЗА ЕКОНОМСКИ РАЗВОЈ

Д-р Мирјана Стојческа Ѓорѓиоска

Бизнис Академија Смилевски, mirjanastojceska@gmail.com

Проф. д-р Мимоза Серафимова

Универзитет „Гоце Делчев“ Штип, mimozaserafimova@yahoo.com

Евгенија Ѓорѓиоска, Магистрант на деловна комуникација и превод на англиски

Американ колеџ, Скопје, gjorgjioska.evgenija@gmail.com

УДК/UDC: 334.722:37]:338.121(497.7)"2018/2020"

АПСТРАКТ

Значајна карактеристика на конкурентната економија е способноста на луѓето постојано да истражуваат и да ги искористат можностите за профитабилни нови активности на локалните и светските пазари. Поттикнувањето и ослободувањето на претприемачките енергии на луѓето е суштински клуч за постигнување на поголем економски просперитет во земјата и за продолжување на обновувањето на нејзината економија со текот на времето.

Вештините и знаењата, кои што се развиени преку обука и едукација, се една од ретките области во кои една земја може да создаде конкурентна предност. Важноста на претприемничкото образование произлегува од важноста на претприемачот низ целиот економски систем.

Негувањето на претприемачкиот дух и овозможување на позитивно окружување што го поддржува претприемаштвото, според тоа, стануваат основна одговорност на севкупниот образовен систем. Најновите наоди од истражувањето што го спроведе Европската комисија упатуваат на тоа дека лицата што поминале низ претприемачките програми и активности покажуваат посилен претприемачки ставови и намери, се вработуваат побргу по завршувањето на студиите, може да бидат поиновативни, дури и како вработени во некое претпријатие, и отвораат повеќе сопствени компании.

Клучната улога на претприемачкото учење е стекнување компетенции потребни за XXI век. Во тоа важна улога имаат наставниците и едукаторите, кои поседуваат специфицирани знаења и вештини за реализирање претприемничкото учење, и треба да применуваат иновативни методи кои ќе поттикнуваат развој на претприемничкиот дух кај младите луѓе.

Поаѓајќи токму од овој аспект, Република Македонија треба да ги вгради креативноста, иновациите и претприемаштвото во образованиот систем. Целта на трудот е да се анализираат концептите на економскиот развој, неговата поврзаност со претприемништвото, претприемничкото образование како негов значаен аспект за развој, како и стратегиите за негова реализација и имплементација во постојната економија.

Клучни зборови: претприемништво, претприемничко образование, стратегии, економски развој.

ВОВЕД

Претприемачкото образование и неговата важност привлекуваат се поголем интерес во модерните европски општества. Се претставува како движечка сила за иновирање на наставата, заживување на културата, развивање на учењето и засилување на достигнувањата. Тоа е клучно за вклучување на бизнис светот и поблиската општествена заедница во образовниот процес, притоа истовремено воспоставувајќи ги потребните врски помеѓу образовните системи и бизнисите.

Во Република Македонија, има масовна поддршка за претприемачкото учење. Усвојувањето на стратегијата за претприемачко учење во 2014 беше значаен чекор напред за земјата. Стратегијата опфаќа амбициозна група на обврски и патокази кон достигнување на предизвикувачките цели поставени како основа за воспоставување на претприемачко општество. Следејќи ја Стратегијата која се имплементира од посветените членови на меѓуресорската група претставена во Националното партнерство за претприемачко учење како и од другите релевантни стејхолдери, сведоци сме дека веќе се превземени бројни активности за развојот на претприемачкото учење и образование во земјата.

Претприемачкото образование, сфатено како наставен предмет, но и како начин на предавање е релативно нов приод, и иако е потврдено дека тоа е област од огромна важност за економијата, сеуште не постојат општоприфатени начини на пренесување на ова знаење. Наместо тоа, најдобрите методи во наставата и учењето континуирано се идентификуваат од страна на самите наставници и професори и се споделуваат во рамки на образовната заедница.

Овие пристапи претставуваат фундаментална промена од традиционалните образовни практики и менаџмент, бидејќи бараат нови начини на управување од страна на наставникот пренесување на наставната програма и распределба на ресурсите. Во прилог на ова, развојот на претприемачкиот начин на размислување кај наставниот кадар и администрацијата е, исто така, од суштинско значење за успехот на целиот процес. Крајната цел е олеснување на образовното искуство кои ги инспирира учениците да остаруваат, им овозможува да видат каде се учењето може да ги однесе, и ги поврзува со можностите кои ја обликуваат иднината на нашата земјата (Penalima A., Penaluna K., Mc Kallum, 2016: 4).

УЛОГА НА ПРЕТПРИЕМНИЧКОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Образованието игра критична улога во подготовката на младите луѓе и е од суштинско значење кај младите да развиваме ментален склоп кој е отворен и подготвен да ги прифати можностите и предизвиците како што тие се појавуваат. Затоа потребни ни се наставници и професори кои можат да ги „снабдат“ своите ученици со вештини, знаење и однесување преку претприемничкото образование, да бидат подготвени да се справат и успешно да се развиваат во овој брзо променлив свет.

Клаус Шваб, основачот и извршниот претседател на Светскиот економски форум (2009,6), кажува колку е важна оваа перспектива: „Претприемништвото е движечка сила која поттикнува генерирање на иновативни работни места и го поттикнува економскиот раст... Моќта што пак образованието ја има, е во развивањето на компетенции и вештини кои создаваат претприемачки менталитет и ги подготвуваат идните лидери за решавање на покомплексни, меѓу себе поврзани и брзо променливи проблеми“ (Репалупа А., Penaluna K., Mc Kallum, 2016, во Стојческа Ѓорѓиоска М, Ѓорѓиоска Е, 2017:191). Европската комисија долго го подржува и го помага развојот на претприемничкото образование. Во рамки на агендата за образование и обука, а во функција на остварување на стратешката рамка за Европа 2020, како нејзина четврта долгорочна цел, а во функција на подобрување на креативноста, иновативноста, и претприемништвото, Европската комисија ги вклучува овие области на сите нивоа од образованието и обуката.

Во Европската Комисија под претприемничко образование се подразбира систем што ги развива и ги подобрува способноста на поединецот да биде флексибилен, да развива капацитет за препознавање можности и вмрежување (да ги решава комплицираните и меѓусебно поврзаните проблеми), односно тоа е систем кој гарантира дека овие вештини се во согласност со потребите на бизнисот и економскиот раст на земјата.

Образованието не е само потребно за да го обликува начинот на размислување кај младите, туку и за обезбедување на вештини и знаење што се клучни за развивање на претприемачка култура. Динамичните економии ќе имаат потреба од поголем број на млади луѓе што се способни и инспирирани да станат претприемачи и да започнат свои бизниси. Затоа, реформирањето на образовниот систем да биде по претприемачки е клучот за општеството да ги совлада предизвиците кои што доаѓаат.

Улогата на претприемништвото во општеството стана истакната од крајот на минатиот век. Во изминатите децении, постои зголемен интерес за концептите за економски развој и претприемништво. Од една страна, постојат неколку студии во литературата поврзани со овие две важни поими (Acset al., 2013, Szirmai et al., 2011, Naudć, 2011, Braunerhjelm, 2010, Caree and Thurik, 2010, Walzer, 2009, Wennekers и соп., 2009, Audretsch et al., 2006, van Stel et al., 2005, Харпер, 2003, Дејардин, 2000). Истражувачите заклучија дека иако “теоријата за економскиот развој сеуште може да се тврди дека нема” општа теорија “за претприемништвото, онаа што би можела да опфати различни развојни резултати, постигнат е напредок во проширувањето на поимот и разбирањето на претприемништвото во економскиот развој” (Naudć, 2008, crp.). Од друга страна, меѓународните организации, владите и креаторите на политики покажаа поголемо внимание на функцијата што ја исполнува претприемништвото во генерирање економски развој. Поаѓајќи од горенаведената дискусија, се поставува прашањето: Каков е односот помеѓу економскиот развој и претприемништвото?

<https://www.sciencedirect.com/science/article/Dii/S2212567114001117>

ТЕОРЕТСКИ ПЕРСПЕКТИВИ ЗА ЕКОНОМСКИ РАЗВОЈ И ПРЕТПРИЕМНИШТВО

Разбирањето на улогата на претприемништвото и претприемачите во процесот на економски развој бара разложување на концептите. Уште од првите текстови за претприемништвото никогаш не постоеше согласност за дефиницијата на концептот. Централното објаснување лежи во фактот што претприемништвото претставува повеќеслојна појава, анализирана како процес, ресурс или состојба на постоење (Naude, 2013). Во тоа време, научните гледишта за претприемништвото се развиле во три главни категории (Naude, 2013): дефиниции за однесувањето (на пример, Јумпетер, Кирзнер); професионални дефиниции (на пример, Еванс и Јовановиќ); дефиниции за синтеза (на пример, Gries и Naudć).

"Претприемништвото е ресурс, процес и состојба на постоење и во која поединци ги користат позитивните можности на пазарот преку создавање и развој на нови деловни фирми" (Gries and Naudć, 2011, стр.217).

Концептот на претприемништвото во модерното општество е одомаќен веќе со илјадници години, при што во некои случаи зборот е премногу употребуван, а многу пати и погрешно употребуван" (Priće, R. 2011, in Stojceska Gjorgioska, Serfaimova, Gjorgioska, 2017:47).

ПРЕТПРИЕМНИШТВОТО И ЕКОНОМСКИОТ РАЗВОЈ

Претприемништвото игра влијателна улога во економскиот раст и животниот стандард на земјата. Еве седум важни улоги кои ги има во економскиот развој (<https://evoma.com/.../7-roles-of-entrepreneurship-in-economic-development-of-a-cou...>):

1. Создавање и споделување на богатството: Претприемачите инвестираат сопствени ресурси и привлекуваат капитал. Овој вид на здружен капитал што резултира со создавање богатство и дистрибуција е еден од основните императиви и цели на економскиот развој.
2. Креирање работни места: Претприемачите се по природа и креатори за дефинирање на работни места, наспроти оние кои бараат работа. Отворање работни места од страна на новите и постоечките бизниси повторно е една од основните цели на економскиот развој.
3. Рамномерен регионален развој: Претприемачите што поставуваат нови бизниси и индустриски единици помагаат во регионалниот развој со лоцирање во помалку развиени области. Комбинираното трошење од страна на сите нови вработени во новите бизниси и помошни работни места во други бизниси го зголемува локалниот и регионалниот економски излез.
4. Зголемување на бруто домашен производ и приход по жител
Се користат уште повеќе ресурси, за да развијат производи и услуги што придонесуваат за националниот приход, националниот производ и приходот по глава на жител на земјата. Овој пораст на БДП и приходот по жител повторно е една од основните цели на економскиот развој.
5. Стандард на живеење: Зголемување на животниот стандард на луѓето во една заедница е уште една клучна цел за економски развој.
6. Извоз: Секој растечки бизнис на крајот ќе сака да започне со извозот за да го прошири својот бизнис на странските пазари. Ова е важно за економскиот развој бидејќи обезбедува пристап до поголемите пазари и води кон приливи на пари и пристап до најсовремените технологии и процеси.
7. Развој на заедницата: Многу важна улога за претприемачите е да поттикнат економски развој со започнување на нови бизниси, создавање работни места и придонесување кон подобрување на разните клучни цели како БДП, извозот, животниот стандард, развој на вештини и развој на заедницата.

МАКЕДОНСКИ КОНТЕКСТ

Македонија е една од европските земји кои одговорија на препораките на Европската Комисија (2013, а) на предизвикот: „бидејќи претприемничкото образование не е задолжителен дел од наставните програми во ЕУ-и бидејќи само 28% од Европјаните велат дека формалното образование ги натерало да се заинтересираат да станат претприемачи - од суштинско значење е да се зголеми улогата на претприемништвото во училишните средини", преку воведување на претприемништвото како вградена активност во секојдневната образовна агенда.

На национално ниво, реформирањето на претприемничкото образование е поддржано од сите клучни

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ

стратегиски политички документи во Македонија, пример:

„Стратегијата за стручно образование и обука на Република Македонија и акцискиот план 2013-2020" и „Индустриската политика на Република Македонија 2009 - 2020" и други стратегиски документи и политики. Сепак најзначаен од овие документи е Македонската стратегија за претприемничко учење со акциски план 2014-2020, која беше усвоена од страна на Влада на Република Македонија во ноември 2014. Главните приоритетни области на Македонската стратегија за претприемничко учење се лоцирани во пет носечки столбови (основно образование; средно образование; високо образование; неформално образование; и млади претприемачи).

Овие пет столба се централниот дел на претприемачкиот екосистем за учење во земјата. Тие се основниот темел кој директно ќе ја обликува имплементацијата на претприемничките активности за учење и претприемачката стратегиска визија за учење - со цел да се осигура одржлив економски развој и напредок на земјата и визија Македонија да стане земја со високо развиени претприемничка култура и дух кој ги инспирира сите жители на државата

Покрај петте главни столба, во стратегијата има и пет зајакнувачи на процесите кои треба да ја поддржат имплементацијата и постојаното подобрување на претприемачкиот процес на учење во земјата:

1. Креирање на силна свест за претприемачкото учење во целата средина.
2. Постојан развој на капацитетите на наставниот кадар.
3. Користење на најсовремени технологии во имплементирање на активностите за претприемачко учење.
4. Имплементација на системски пристап во развојното имплементирање и споделување на најдобрите искуства.
5. Градење на силна меѓународна соработка во областа на претприемачкото учење.

Сите овие се предуслови за постигнување стратегија за претприемничко учење - да се обезбеди одржлив економски развој и просперитет на Македонија и Македонија да стане земја со високо развиена претприемачка култура и дух што ги инспирира сите. (2014, стр. 32)

Табелата подолу ја покажува важноста за подигање на свеста кај луѓето за овој тип на обезбедување на претприемачки способности.

Табела 1: Долгорочни цели; 2018-2020

ISCED 0-1-2ISCED 3-4ISCED 5-6 In-formal/Non-Formal Entrepreneurs			
Приоритети/акции	Одговорности	Временска рамка	Влијание
Да се изгради свест за претприемачко оштество	Сите засегнати страни	Долгорочно	животна средина во која постои јасно разбирање на вистинското значење на претприемничкото учење со правилно разбирање на важноста на претприемачкото учење.
Да се вклучат сите засегнати страни да станат активни дел од процесот на претприемничко учење	МСП, локална влада, образовни институции	Долгорочно	Повеќе заинтересирани страни околу образовните организации ќе станат активни дел од процесот на претприемачко учење.

European Commission; Cedefop; ICF **International** (2014). European inventory on validation of non-formal and informal learning 2014. Executive summary in Serafimova M., Stojcheska Gjorgjioska M. 2018:52)

ПРЕТПРИЕМНИЧКО ОБРАЗОВАНИЕ И ОБУКА ВО Р МАКЕДОНИЈА

Во Р Македонија, во последните години, направен е напредок во однос на претприемничкото образование во трите нивоа на формално образование. Пред се, како последица на неколку повеќегодишни донаторски проекти (УСАИД, ПГЗ, АДА и други донатори) спроведени се многу обуки на наставничкиот кадар кои ги подобрија вештините за предавање на претприемништвото и др. предмети поврзани со економските дисциплини.

Во Р Македонија се изработи стратегија за претприемачко учење. Дадени се активностите до кои дојде тимот за подготовка на стратегијата за претприемачко учење:

- Потпишана е Декларација за претприемачко учење од Министерите за образование и наука, и економија (јуни 2009),

- Воведен е предметот „Бизнис и претприемништво“ иако задолжителен предмет во редовната настава во гимназиското образование (2007/2008),

- Воведен е предметот „Претприемништво и иновации“ во I, II и III година од гимназиското образование (БРО од септември 2012)

- Обновена е програмата за предметот „Бизнис и претприемништво“ во IV година во гимназиското образование (БРО септември 2012, Април 2015)

- На годишно ниво се организира натпревар за најдобар бизнис план

- Преку проекти на USAID, САД и Културконтакт, Австрија во стручните училишта формирани се виртуелни и реални компании и организирани се саеми,

- USAID има помогнато и во формирањето на поголем број на кариерни центри

- Државен натпревар за претприемништво (вештини за вработување) проект на Британска канцеларија, - Проект за меѓу гранична соработка, Проект за соработка со училишта од други земји, Leonardo Da Vinci

- доживотно учење,

- Проект на ЦИРА за социјално претприемништво,

- Програма на активни мерки за самовработување на МТСП, АВРМ, АППРМ и УНДП (од 2007 год.) -

- Изработка на маркетинг план преку Младинската асоцијација на средните стручни училишта во Македонија (МАССУМ) -со поддршка на УСАИД,

- Програмата Junior Achievement нуди по сопствена програма обуки за економско образование за наставниот кадар и за учениците и организира натпревари

- Постојат одреден број на невладини организации, фондации, проектни единици кои нудат дополнително претприемачко образование, како Бизнис старт-ап центрите во Скопје и Битола, YES инкубаторот (ПСМ фондација) во Скопје, CEED (Center for Entrepreneurship and Executive Development), МАТА, и др.,

- АППРМ поддржува обуки на наставници и ученици и студенти;

- Дел од проектите (ADA - Austrian Development Agency, USAID, UNICEF и други донаторски линии), овозможуваат и обука за наставниците односно

- Градот Велес е прва општина која разви стратегија за претприемништво и развој на семејни и домашни бизниси (ноември 2012)

- МоЕ поддржува бизнис инкубатори, организира Натпревар за најдобар бизнис план за студенти и дипломци (од 2012),

- Преку проектот на SEECEL (Центар за претприемачко учење на југоисточна Европа) во 4 пилот основни училишта во државата се реализира програма за воведување на претприемачки вештини во основното образование во постоечките предмети,

- Владата на Република Македонија од октомври 2011 интензивно на сите медиуми го промовира претприемништвото и го стимулира на тој начин претприемничкиот дух кај целата популација (кампања ОСМЕЛИ СЕ),

- Во ноември 2011 година од страна на Националниот центар за развој на иновации и претприемачко учење, а под покровителство на Претседателот на Република Македонија, и во присуство на Министерите за образование и наука, и за економија е формирана Националната мрежа за претприемачко образование во која членуваат професори и асистенти од универзитетите и наставен

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ

CONFERENCE PROCEEDINGS

кадар кој го предава предметот бизнис и претприемништво од средните училишта во Република Македонија,

- Се организираат настани кои придонесуваат за промоција на претприемништвото и во кои се вклучени бројни стејхолдери (фондации, министерства, банки НВО, образовни институции и др.): Европска недела на малите и средни претпријатија, Глобална недела на претприемништвото, Старт-ап викенд, Европски ден на претприемачот, -Светски ден на претприемачот, Претприемач на годината, МК бизнис лидер, -GEM - Global Entrepreneurship Monitor се спроведува во Македонија за 2008, 2010, 2012 и 2013 година од Центар за развој на нови бизниси од Скопје и Македонска развојна фондација за претпријатија.

- Во 2009 година усвоена е стратегијата за индустриска политика на РМ во која има цела компонента за зајакнување на претприемништвото,

- Во ноември 2012 година усвоена е Националната иновациона стратегија. (<http://www.pretpriemac.com/pretpriemacko-uchenie-vo-makedoniia/>)

ФОРМАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ И ЗНАЕЊЕ ЗА ПРЕПРИЕМНИШТВО

Во рамките на областа претприемничко образование во основно и средното образование највисоки оценки експертите имаат дадено за изјавата наставата во основното и во средното образование посветува соодветно внимание на претприемништвото и создавањето нови претпријатија" (2,56). Во однос на претходните години, нема значајни отстапувања од мислењата на експертите по однос на прашањата за претприемничкото образование и обука. Доколку се направи споредба на просечната оценка на оваа област со земјите од регионот, ќе се забележи дека експертите во Македонија во 2013 г. имаат дадено повисоки оценки, освен од Турција каде што просечната оценка изнесува 2,29 %. Табела 2. Претприемничко образование во основното и во средното образование

Наставата во основното и во средното образование посветува соодветно внимание на претприемништвото и создавањето нови претпријатија	2.21	2.14	2.40	2.17	1.91	1.34	1.94	2.49	2.14
Наставот во основното и во средното образование поттикнува претприемност и иницијатива	2.20	2.19	2.17	2.12	2.02	2.31	2.11	2.17	2.31
Наставата во основното и во средното образование посветува соодветно внимание на претприемништвото и создавањето нови претпријатија	2.18	2.26	2.40	2.56	1.66	1.34	1.94	2.20	1.92
ПРОСРЕЧНАТА ОЦЕНКА ВО ПОИДР	2.10	2.19	2.10	2.21	1.66	2.06	2.04	2.26	2.07

Извор: (GEM, 2013:56, во Серафимова, М. Стојческа, Ѓорѓиоска, М. 2018:27)

Претприемничкото образование во „постсредното“ образование е значајна категорија која влијае врз претприемништвото во државата.

Резултатите може да се погледнат на табелата бр. 3.

год	2010	2012	2013	2013	2013	2013	2013	2013	2013
Универзитетот * факултетите обелбедуваат добар соодветен логотип	2.55	2.97	2.84	2.81	2.27	2.57	2.39	2.72	2.60
за зацммување и развивање нови прегријатија									
Образовните програми од висша на бизнис и менаџмент обелбедуваат добар и соодветна подготовка за Јапо-жуван* и развивање нови прегријатија									
Сивните на професионално, стручно и доживотно образование обезбедуваат добар и соодветна подготовка за запомени/визуелно развивање нови прегријатија	2.92	3.21	3.05	3.19	2.65	3.00	2.69	2.94	3.01
Соодветна подготовка за запомени/визуелно развивање нови прегријатија	2.82	2.95	2.63	3.05	2.77	2.75	2.57	3.03	2.71
Посебна вредност соодветна	2.76	3.04	2.86	3.05	2.63	2.81	2.56	2.93	2.75

Извор: (GEM, 2013:58, Серафимова, М, Стоїческа, Ѓорѓиоска, М. 2018:28)

Споредено по компоненти, „Претприемачко образование во основното и во средното образование“ е послабо оценето отколку „Претприемачко образование во постсредното образование“ во секоја од наведените години. И двете компоненти се подобро оценети во однос на просекот на ЕУ и во однос на повеќето земји во регионот во 2013 г. Во наредните години се очекува раст на овие коефициенти.

ПРЕТПРИЕМНИШТВО СПОРЕД НИВО НА ОБРАЗОВАНИЕ

Анализирајќи го нивото на образование на претприемачите во рана фаза, може да се заклучи дека склоноста кон претприемништвото е поголема кај лицата со повисоко ниво на образование. Водењето на активните политики за подигнување на општото ниво на образование влијае врз зголемување на склоноста кон претприемништвото.

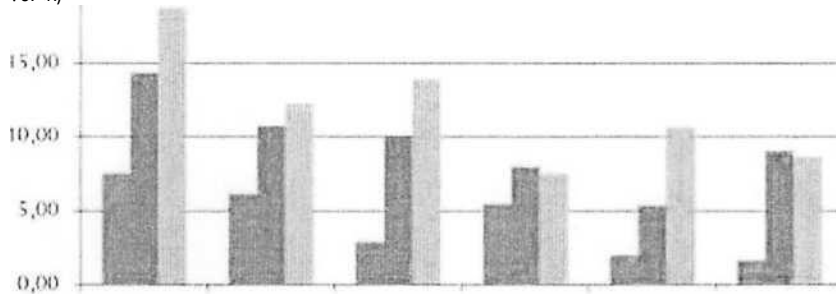
Табела 4: Претприемништвото според нивото на образование

Земља	Ниско средно/ ниско	Средно	Вишо	Високо
МК 2008	7,47	14,35	21,39	18,76
МК2010	0,00	6,95	4,84	12,76
МК2012	2,71	6,72	10,27	8,82
МК2013	1,57	7,49	8,58	6,51
БиХ	5,40	11,31	1049	17,29
Хрватска	3,50	9,73	13,68	11,83
Словенија	2,67	6,11	7,79	14,15
Турција	6,52	9,93	12,19	14,11
ЕУ	4,55	7,20	1049	10,53

Извор: (GEM, 2013:39, Серафимова М.Стојческа Ѓорѓиоска М, 2018:25)

Според нивото на образование, дадено во Графикон 1, воочливо е дека повисоките нивоа на образование се претприемачки поактивни. Иако од земја до земја постојат одредени разлики, сепак валидна е констатацијата дека како што се зголемува нивото на образование, се зголемува и претприемничката активност. Тоа се однесува и на претприемништвото во рана фаза и на веќе воспоставени бизниси во Македонија. (ГЕМ, 2010:36)

Графикон 1. Претприемништвото според нивото на образование (ГЕМ,2010:36)

МКТЛА МК

Голем дел од земјите препорачуваат иновативни педагошки пристапи преку кои учениците можат да учат во согласност со нивното предзнаење, искуство и интерес. Овие наставни методи можат ефективно да се промовираат низ користење на ИКТ со цел да се зголеми ученичката активност и да се подобрат нивните резултати. Во голем дел од земјите иновативните педагошки методи се препорачуваат со официјалните образовни документи, додека поддршка е достапна до училиштата и наставниците во форма на совет или помош во имплементирање на овие нови наставни методи.

(Препораки за потреба на иновативни педагошки пристапи во средно образование 2009/10 (http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/kev_data_en.php))

ЗАКЛУЧОК

Новите содржини и вештини ќе ги оспособат наставниците да пренесуваат знаења за претприемништво на начин кој ги гради и зајакнува нивните претприемнички способности. Целта ќе биде постигната ако со начинот на спроведување младите ќе се обучат за сфаќање на светот како скапа можност која овозможува остварување на сопствените интереси, идеи и стремежи. Покрај тоа ќе стекнат и конкретни сознанија и вештини кои ќе им помогнат во нивните настојувања: ќе се запознаат со работата на мали претпријатија, окружувањето и механизмите за развој на претприемнички потфати од идеја до пласман на пазарот.

Претприемничкиот начин на размислување и дејствување не е поврзан само со бизнис потфат. Претприемничко ориентираните поединци мислат на користење на нови можности, комбинирање на ресурси на нови начини. Накратко претприемничкиот дух ја гради иднината, а образованието и наставниците се тие што треба да го поттикнат и овозможат развојот на претприемничките способности кај младите.

Потребата за претприемачкото учење бележеше и се уште бележи постојан раст. Меѓутоа, сеуште постојат и одредени пречки за прифаќањето на претприемачкото учење. На пример, се препознава фактот дека постои недостиг од човечки ресурси и финансии за ваков вид на образование, понатаму, сеуште е присутно многу ниско ниво на свесност за важноста на претприемаштвото за економскиот развој, итн. Освен тоа, постојат видливи тенденции во академската заедница да го поистоветат претприемачкото учење исклучиво со учењето како да се започне и води бизнис. Иако наоѓањето одржливи идеи за нови бизниси е секако голем предизвик, предизвик е исто така и развојот на луѓе коишто ќе можат проактивно да ги поддржат и подобрат сите овие видови на нови бизниси.

Клучната улога на претприемачкото учење е да ги обезбеди младите луѓе (но не само нив) со компетенциите што се потребни за XXI век. Покрај тоа, претприемачкото учење е средство за зголемување на социјалната вклученост; тоа може да го зголеми бројот на претприемачи - општествени/социјални и комерцијални и може да послужи како премин за поголема интегрираност на рамката од клучни компетенции за доживотно учење. (Стратегија за претприемничко учење:28). Во тоа

важна улога имаат наставниците, кои треба да имаат добра обука за претприемничкото учење, да применуваат иновативни методи кои ќе го поттикнуваат претприемничкиот дух кај младите. Примарната цел беше да се обезбеди преглед на релевантна литература за врските помеѓу претприемничкото образование и претприемачката активност. Образовниот систем ја потпомага базата на знаење, постигнувањето на вештини, компетенции и ставови врз кои се темелат идните избори во кариерата. Бидејќи овие одлуки се од суштинско значење за иднината на поединецот, училиштето има одговорност да ги информира и да ги изложува учениците на широк опсег на можности за кариера, вклучувајќи го и претприемништвото. Извршениот преглед на литературата обезбеди неколку индикации за позитивна врска помеѓу претприемачкото образование и претприемачките активности. Овој доказ дава причини за поддршка можности за луѓето од сите возрасти да учествуваат во напорите за едукација. Дополнително, образованието и обуката треба многу повеќе да се ставаат во промена на личните ставови отколку во знаењето, бидејќи ефектите би можеле да бидат повеќе значајни за процесот на креирање бизнис и да ги надминат перцепираните бариери за претприемништвото. Образовните системи треба да бидат ориентирани да го истакнат и вреднуваат претприемништвото со цел да промовираат култура на претпријатието.

БИБЛИОГРАФИЈА

1. APPG (2014) An Education system fit for an entrepreneur, Ali Party Parliamentary Group, Micro Businesses, House Of Commons, Westminster, London
2. Blakemore, S-J and Frith, U (2005) The Learning Brain: Lessons for Education, Wiley-Blackwell
3. Claxton, G. (2008) Cultivating Positive Learning Dispositions for Harry Daniels et al, Routledge Companion to Education, Routledge: London, 2008. Available online at <https://www.seas.upenn.edu/~eas285/Readings/Claxton.Learning%20Dispositions.pdf> accessed 20 August 2014
4. Clegg, B and Birch, P (2007) Instant Creativity: Simple Techniques to Ignite Innovation and Problem Solving, Kogan Page, London, Philadelphia.
5. European Commission (2009) Entrepreneurship in Vocational Education and Training, Final report of the Expert Group, http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/smes/vocational/entr_voca_en.pdf (accessed 3 February 2015)
6. European Commission (2012) Entrepreneurship Education at School in Europe: National Strategies, Curricular and Learning Outcomes available online at http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/135en.pdf accessed 1 February 2015
7. European Commission (2013a) Educating Europe's Next Entrepreneurs, Enterprise and Industry Magazine http://ec.europa.eu/enterprise/magazine/articles/smes-entrepreneurship/article_11100_en.htm (accessed 2 February 2015)
8. European Commission (2013b) Entrepreneurship Education: A Guide for Educators http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promoting-entrepreneurship/files/education/entredu-manual-fv_en.pdf (accessed 1 March 2015)
9. European Commission/EACEA/Eurydice, 2016. Entrepreneurship Education at School in Europe Eurydice Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
10. Gutman, L. and Schoon, I. (2013) The Impact of non-cognitive skills on outcomes for young people, Education Endowment Foundation, London available on at http://educationendowmentfoundation.org.uk/uploads/pdf/Non-cognitive_skills_literature_review.pdf accessed 3 August 2014
11. Lackeus, M. (2015) Entrepreneurship Education, the Why, When, What, and How, Entrepreneurship 360 Background paper, OECD http://www.oecd.org/cfe/leed/BGP_Entrepreneurship-in-Education.pdf accessed 4 July 2015
12. M. Bacigalupo, "EntreComp: The Entrepreneurship Competence Framework," Publication Office of the European Union; EUR 27939 EN; doi:10.2791/593884, Luxembourg, 2016.
13. OECD (2014) 'Promoting Entrepreneurship Education in Schools' Capacity Building Seminar, Potsdam, Germany 2-6 November 2014
14. Oslo Agenda for Entrepreneurship Education in Europe (2006)

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ

15. http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/suDPort_measures/trainine_education/doc/oslo_agenda_final_en.pdf (accessed 4 August 2014)
16. Penaluna, A and Penaluna, K (2014) The issues surrounding the building of motivation, competencies and skills to start-up and grown new ventures: Teaching strategies, content, learning environment, intended learning outcomes and assessment practice to promote entrepreneurship, Entrepreneurship 360, OECD
17. Penaluna, A and Penaluna, K (2015) How to teach entrepreneurship, (SDISP Ristimäki K. (2003) What is entrepreneurship education? Development Centre Opinkirjo, Finland
http://www.opinkirjo.fi/en/activty/entrepreneurship_education_/what_is_entrepreneurship_education (accessed 5 May 2015).
18. Priče R., "What is the History of Entrepreneurship?," Global Entrepreneurship Institute, 4 February **2011**.
19. Ruskovaara, E and Pihkala, T. (2012) Teachers implementing entrepreneurship education: classroom practices. Education and Training, Vol 55, No, 2 pp. 204-216
20. Simonton, D. K. (1999) Origins of Genius, Darwinian Perspectives on Creativity, New York: Oxford University Press
21. UNESCO United Nations Educational Scientific and Cultural Organisation (2015) Entrepreneurship Education <http://www.unesco.org/new/en/education/themes/strengthening-education-svsystems/secondary-education/entrepreneurship-education/> (accessed 1 May 2015)
22. Valerio, A. Parton, B and Robb, A. (2014) Entrepreneurship Education and Training Programs around the World: Dimensions for Success, The World Bank
23. World Economic Forum (2009) 'Educating the Next Wave of Entrepreneurs: Unlocking entrepreneurial capabilities to meet the global challenges of the 21st Century, Report of the Global Education Initiative, Switzerland http://www.weforum.org/pdf/GEI/2009/Entrepreneurship_Education_Report.pdf (accessed 4 March 2015)
24. Мирјана Стојческа Ѓорѓиоска, Евгенија Ѓорѓиоска „Стекнување на приленливи вештини за поголема вработливост" (2015), Четврт меѓународен симпозиум Бизнис Академија Смилевски ISBN 978-608-4690-09-2, ISBN 978-08-4729-04-4.
25. -Мирјана Стојческа Ѓорѓиоска, Евгенија Ѓорѓиоска „Претприемничко образование" (2015), First International Scientific Conference FAMA COLLEGE
26. Serafimova M, Stojceska Gjorgjioska M: INFORMAL COMPETENCIES FOR EMPLOYMENT AND ENTREPRENEURSHIP - CONDITIONS AND OPPORTUNITIES FOR MACEDONIA UDC 334.722:37(497.7) Professional paper, Economic Development, JOURNAL OF THE INSTITUTE OF ECONOMICS - SKOPJE Year. 18 No. 1-2/2016
27. Стојческа Ѓорѓиоска М., Ѓорѓиоска Е., „Пристапи за поттикнување на претприемништво" (2017), петти симпозиум - Менаџментот и современите практики, Бизнис Академија Смилевски, ISBN 978-608-4690-15-3, УДК 334.722:37
28. Stojceska Gjorgjioska M, Serafimova M, Gjorgjioska E, COMPARATIVE STRATEGIES ACCESSION FOR ENTREPRENEURIAL EDUCATION IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA, THE POWER OF KNOWLEDGE XI - th INTERNATIONAL CONFERENCE September 29= October 1 2017 Agia Triada, Thessaloniki, Greece, KNOWLEDGE International Journal, Vol. 19, str.43 со ISSN каталогизација 2545-4439 (printed), ISSN 1857-923X (e-verzion), и Global Impact & Quality Factor (GIF) -1.322 за 2016 година
29. Стојческа Ѓорѓиоска М, Ѓорѓиоска Е „ПРИСТАПИ ЗА ПОТТИКНУВАЊЕ НА ПРЕТПРИЕМНИШТВО" стр 189, УДК: 334.722:37, ISBN 978-608-4690-15-3, ПЕТТИ симпозиум "Менаџментот и современите практики" со предметен фокус "Современите трендови во работењето на организациите": Бизнис академија Смилевски, 2017
30. Serafimova M, Stojceska Gjorgjioska M: Business and Entrepreneurship: The case in Macedonia (2018), Lap Lambert Academic Publishing, ISBN-13: 978-613-9-83058-9, ISBN-10: 6139830583, EAN: 9786139830589, <https://www.lap-publishing.com/system/covergenerator/build/176009>
31. Stojceska Gjorgjioska M, Serafimova M, Gjorgjioska E, Entrepreneurship as a Business competence - strategies and education (2018) Lap Lambert Academic Publishing